

University of Groningen

Theoretical and empirical investigation into verbal aspects of the Freudian model of dream generation

Heynick, Frank

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1983

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Heynick, F. (1983). Theoretical and empirical investigation into verbal aspects of the Freudian model of dream generation. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Samenvatting

THEORETISCH EN EMPIRISCH ONDERZOEK NAAR VERBALE ASPECTEN VAN HET FREUDIAANSE MODEL VAN DROOMVOORTBRENGING

Dit proefschrift behandelt zowel vanuit een theoretisch als vanuit een empirisch oogpunt de wisselwerking tussen twee voortbrengingsprocessen: de spraak (een verschijnsel dat de mens eigen is na de eerste levensjaren) en dromen (een verschijnsel waarvan de filogenetische en ontogenetische verspreiding niet bepaald is). Het centrale kader waarin ons theoretiseren plaatsvindt, waarin de historische literatuur wordt bekeken, en waarin de empirische gegevens worden geanalyseerd, is psychoanalytisch, d.w.z. ontleend aan de werken van Freud. De hoofdmotivatie voor het kiezen voor een psychoanalytisch kader is tweeledig: Freud heeft uitgebreid getheoretiseerd over zowel taalprocessen als droomprocessen afzonderlijk. Ook heeft hij op verschillende plaatsen in zijn geschriften de wisselwerking tussen deze twee processen beknopt besproken: het genereren van een dialoog als deel van het droomscenario.

De inleiding van dit proefschrift bevat een kort overzicht van Freuds opvattingen over de taalpathologie. Die beginnen met zijn neurologische beschouwingen uit zijn pre-psychoanalytische tijdperk over de afasie en die manifesteren zich later het duidelijkst in zijn psychoanalytische werken over alledaagse versprekingen, neurotische verbale symptoom-formatie, schizofreen taalgedrag en de door hem ontwikkelde 'praat-therapie'. Veel nadruk wordt gelegd op de belangrijke plaats van de taal in de Freudiaanse dichotomie tussen de zgn. 'primaire' en 'secundaire' processen en, respectievelijk, de systemen Onbewust (het Es) en Bewust (het Ich).

Het eerste artikel concentreert zich voornamelijk op *Die Traumdeutung* en legt de nadruk op de pathologische aspecten van de voortbrenging van zowel dromen in het algemeen (semiotisch) als van de taal binnen dromen. Freuds expliciete erkenning van het bestaan van overvloedig verbaal materiaal in dromen en zijn impliciete erkenning van de hoge mate van grammaticaliteit waardoor dit materiaal wordt gekenmerkt, schijnt een theoretisch probleem te hebben opgeleverd: hoe kan een schijnbaar logisch-grammaticaal (=secundair) proces doelmatig werken binnen de droomarbeid, die als een bij uitstek primair proces in principe onderworpen is aan verdichting, verschuiving, en symbolisatie?

Mede aan de hand van vergelijkingen met moderne taalkundige modellen wordt er getoond hoe Freud deze schijnbare anomalie trachtte op te lossen door zijn (in dit artikel voor het eerst genoemde) 'replay hypothese', waarin de droomdialog wordt beschouwd als een weergave van uitingen die de dromer in waaktoestand ooit eerder heeft gehoord of gezegd. Ook wordt er aandacht besteed aan de bijdrage tot de grammaticaliteit van de droomuitingen die wordt geleverd door de 'secundaire bewerking', die naar één van Freuds opvattingen gezien wordt als een bijdrage van het bewuste denken eerder dan van de droomarbeid zelf.

De rest van dit artikel beschouwt Freud's model van taalgedrag in dromen in het licht van historische en recente waarnemingen, hoe gering in omvang deze ook zijn. Voorts geeft dit artikel de richting aan voor systematisch onderzoek op dit gebied, waarover in het derde en vierde artikel van dit proefschrift wordt gerapporteerd.

Het tweede artikel is historisch-neurologisch. Hier wordt Freuds proto-psychoanalytisch manuscript, **Entwurf einer Psychologie** (1895), geanalyseerd op de antecedenten van de replay hypothese. Er wordt geconcludeerd, dat deze hypothese wel deels verenigbaar is met de neurologische mechanismen van de **Entwurf**, maar dat de replay hypothese geen direct uitvloeisel daarvan is. Gespeculeerd wordt dat deze hypothese eerder ontleend is aan Freuds pre-psychoanalytische **Zur Auffassung der Aphasien** (1891) waarin gesteld wordt, dat de functionele re(tro)gressie van het spraakorgaan kan leiden tot het niet-creatief voortbrengen van eerder gezegde/gehoorde uitingen. In het licht van deze analyse wordt de replay hypothese in de **Traumdeutung** beschouwd als een slechts ten dele geslaagd compromis tussen de theoretische eisen van de **Entwurf** (in het bijzonder de reeds genoemde dichotomie tussen primaire en secundaire processen) en Freuds waarnemingen uit zijn eigen dromen en die van zijn patiënten.

Het derde artikel is voor een deel geïnspireerd door de monografie **Über Sprachstörungen im Traume** (1906) van Emil Kraepelin, tijdgenoot van Freud en mede-grondlegger van de moderne psychiatrie. Kraepelins experiment over taalgedrag in de slaap wordt in beschouwing genomen: zijn motivatie, methodes, resultaten, en classificatie van spraakstoornissen. Daarna volgt een verslag over onze semi-replicatie van zijn onderzoek, een analyse van 580 uitingen gerapporteerd uit dromen. Daaruit blijkt, dat deze gekenmerkt zijn door een hoge mate van syntactische en semantische aanvaardbaarheid, en door patronen van

syntactische elaboratie die goed overeenkomen met de patronen die gevonden zijn bij personen in waaktoestand.

Aan de hand van deze resultaten volgt een kritisch overzicht van verschillende schrijvers over droom- en droomtaal-voortbrenging die expliciet of impliciet het bestaan van verbale dialoog in dromen ontkennen, die de bijdrage daarvan tot het globale droomscenario verwaarlozen, die het functioneren van het taalvermogen in dromen degraderen, of die op een andere manier eerder een complimentariteit dan een continuïteit veronderstellen tussen taalgedrag in droom- en waaktoestand. Kritische aandacht wordt besteed aan Freuds replay hypothese en aan zijn onderscheid tussen primaire en secundaire processen, aan de bijdrage van 'secundaire bewerking' tot de welgevormdheid van de droomdialoog, en aan Isakowers 'stem van het Über-Ich'-hypothese, gebaseerd op Freuds structureel model.

Dan volgt een overzicht van recente psycholinguïstische modellen die de 'automatische' aard van de taalproductie benadrukken. Er wordt een indicatie gegeven hoe een corpus zoals het onze toch deels in overeenstemming gebracht kan worden met het psychoanalytische droommodel. Er wordt onderscheid gemaakt tussen grammatica in de zin van een grotendeels automatische 'syntactische processor' en grammatica in de zin van een formeel van systeem regels waardoor structurele beschrijvingen van zinnen worden gegenereerd. Er wordt betoogd dat Freud als taalpatholoog misschien te zeer geneigd was tot de tweede interpretatie toen hij de spraak even als 'intellectuele operaties' theoretisch onverenigbaar met de droomarbeid achtte.

Het vierde artikel gaat verder dan syntactische welgevormdheid en complexiteit, en bekijkt de 'pragmatische competentie' van de dromer: zijn kennis van de omstandigheden en manier van passend gebruik van zijn taal. Dit artikel vult het voorafgaande aan door te onderzoeken of hetzelfde automatisme van grammaticale processen (die hun theoretische secundaire aard verzwakt) misschien in de slaap ook ertoe kan leiden dat ze gescheiden raken van bovengeslikte (superordinate) beheerssystemen. Of dat, anderzijds, deze grammaticale processen besmet kunnen worden door primaire processen, die in de normale waaktoestand bedwongen zijn.

Er wordt aandacht besteed aan neo-dissociationistische theorieën over de wisselende dominantie-relatie tussen hogere (executieve ego) en lagere systemen, en er wordt een overzicht gegeven van recente bijdragen tot het herzien van

Freuds dichotomie tussen primaire en secundaire processen en de veronderstelde verwisseling in hun dominantie-relaties en interactie tijdens de slaap.

Er volgt dan een verslag over een experiment waarin 77 droomscenario's met 205 dialooguitingen werden geanalyseerd op de geschiktheid van deze uitingen voor het hele droomverhaal en voor elkander. Uit dit onderzoek blijkt een sterke indicatie dat de dromer bij het 'scripten' van de dialoog een redelijk hoge mate van pragmatische competentie vertoont, alsmede van grammaticale vaardigheid.

Naar aanleiding hiervan worden de recent voorgestelde herdefiniëringen van de dichotomie tussen de primaire en secundaire processen op hun beurt weer kritisch bekeken. Er wordt voorlopig geconcludeerd dat er tijdens het dromen weinig dissociatie plaatsvindt tussen taal en andere cognitieve processen, en dat de eventuele betekenis van dromen niet te danken is aan een massale interferentie van primaire processen bij het functioneren van een secundair proces --althans niet wat betreft de droomdialoog, zoals deze wordt onthouden.

Anderzijds worden er voorbeelden van neologismen en ongeschikte droomuitingen voorgelegd, waarbij betoogd wordt, dat ondanks de (in)frequentie ervan, deze niet minder (en misschien juist meer) ontvankelijk zijn voor een Freudiaanse interpretatie dan versprekingen in waaktoestand.

In de laatste twee van de hierbovengenoemde artikelen wordt er ook naar relevante neurofysiologisch onderzoek verwezen, en in het bijzonder naar verwisselingen in hogere en lagere corticale activiteit, en in rechter en linker hemisferische dominantie, en naar corticale stimulatie.

Voorts wordt er aan de hand van onze gegevens uitgebreid aandacht besteed aan twee invloedrijke recente modellen van droomproductie. Hier wordt er betoogd dat het psychoneurisch-model van Foulkes duidelijke voordelen vertoont boven de activatie-synthese-hypothese van Hobson en McCarley, omdat de eerstgenoemde op een niet ad-hoc wijze rekening weet te houden met de droomdialoog en deze ook in de globale theorie onder te brengen.

In het vijfde artikel (eerste aanhangsel) wordt opnieuw een oude kwestie van de geestelijke activiteit in de slaap besproken: is die complementair (Freud) dan wel continu (o.a. Adler) ten opzichte van de activiteit in waaktoestand? Een verslag wordt gegeven van een analyse van 83 voorbeelden van hard-op-spreken in

de slaap, waaruit blijkt dat slechts vijf daarvan met verbale agressie te maken hebben. Vergelijkingen worden getrokken met de overeenkomstige zeldzaamheid van agressie in de droomdialoog uit de experimenten beschreven in artikelen drie en vier, en ook in de corpora van Amerikaanse hard-op-in-de-slaap-spekers en Italiaanse gehallucineerde droomdialoog. Op grond hiervan wordt er gesteld dat op het oppervlakteniveau het intrapsychische censuurmechanisme goed waakzaam blijft. Maar er wordt ook een psychoanalytische interpretatie besproken waardoor soms --misschien op een dieper of latent niveau-- de relaties tussen taalgedrag in slaap- en waaktoestand complementaire aspecten toekennen.

Het zesde artikel (tweede aanhangsel) behandelt het gehallucineerd voorkomen in de slaap van de derde taalvaardigheid, het lezen, en de wisselwerking ervan met luisteren en spreken. Er worden voorbeelden voorgelegd van gehallucineerde tekst uit dromen en lichte slaap uit het werk van Freud, Meumann, Kraepelin, en uit ons eigen experiment (vierde artikel). Die voorbeelden gingen soms vergezeld van gehallucineerde spraak, vaak ook in een vreemde taal.

Vervolgens wordt Freuds monografie uit 1891 over de afasie ten tonele gevoerd. De bovengenoemde gegevens worden bekeken en gesorteerd aan de hand van Freuds schema voor normaal en pathologisch spreken en lezen, en er wordt getoond hoe dit schema zich bijzonder goed laat aanpassen aan Kraepelins beschrijving van bepaalde eigenaardigheden in woordselectie tijdens hypnagogische dromen. Freuds concepten van overdeterminatie en re(tro)gressie worden besproken, en een super-associatie tot Freuds oorspronkelijke schema wordt voorgesteld aan de hand van historische en moderne modellen over lezen in moeder- en vreemde talen. Voorts wordt gepleit voor systematisch experimenteel onderzoek naar gehallucineerd lezen in hypnagogische en REM-dromen, dat waardevolle gegevens zou kunnen verschaffen aan zowel lees-onderzoekers als aan theoretici van primaire en secundaire processen.